

İMÂM-I ÂZAM VE TASAVVUF: İLÂHÎ İLİM VE RUHANÎ YOLCULUK

es-Selâmü aleyküm ve rahmetullâh.

Bizi yaratan, yaşatan, besleyen, öldüren, huzuruna döndürecek olan, her türlü nimeti hakkımız ve haddimiz olmadığı halde bahşeden, nimetlerini saymak istesek saymakla tüketemeyeceğimiz alemlerin rabbi Mevlâ'mıza sonsuz hamdü senâler olsun. Onun habîb-i edîbi Muhammed-i Mustafâ'sı, resulü, Ahmed-i Mahmud-u Muhammedü'l Emîn hazretlerine sonsuz salât-u selam, tahiyat ve ihtiramâtımızı Mevlâmız ruh-i pâki-ne irsâl eylesin, şefaatine cümlemizi nail eylesin.

Çok aziz ve muhteremi kıymetli mü'min kardeşlerim!

Böyle güzel bir ibadethanenin ve çevresiyle ilme irfana hizmet etmekte olan bir külliye-nin içinde en büyüklerimizin en önde gelenlerinden mezhebimizin imamı, imamların hocası İmâm-ı Âzam efendimizi anmak çok güzel bir şey. Bu toplantıyı düşünen, tertip edenlerden Allah razı olsun. Gelip dinleyenlerden, sizlerden de Allah razı olsun.

“İmâm-ı Âzam ve Tasavvuf” konusunu anlatmamı istemişler. Tepeden gelme tensip ve istek olarak birden kendimi İmâm-ı Âzam hazretleri ve tasavvufu anlatmak vazifesiyle karşı karşıya buldum. Bu çok zor iştir. Mücevherin kıymetini kuyumcu bilir. Biz o mübarek zâtı layıkıyla nasıl anlatabiliriz?!

a. İmamı Azam ve Tasavvuf Erbabı Bazı Kendini Sevapları Kaçmasın Diye Sezdirmemeye Çalışır

“İmâm-ı Âzam ve Tasavvuf” konusunu anlatacağız ama burada bir kaç müşkil mesele var. Birisi tasavvufun ne olduğu meselesidir. Tasavvufun çeşitleri var. Zaman içinde tarih boyunca kıtalar üzerinde yayılmış uygulamaları var. Bir müşkil bu. Bunda bu cemaat ehl-i sünnet ve'l-cemaatten olduğu için ittifak etseler, ikinci müşkil, tasavvufun kişinin özel hayatına ait bir mesele olduğudur. Özel hayatlar da mahremdir, tam bilinmeyebilir. Tasavvuf, ibadetleri içine alan takva yolu olduğu için ibadetinde gösterişten, riyadan ve sum'adan uzak olması istendiğinden büyüklelerimiz daima mânevî hallerini gizlemeye çalışmışlar, saklamışlardır. Hatta öyle erbâb-ı tasavvuf, öyle arifler zuhur etmiştir ki kendi-

sini kast-ı mahsusla menfî göstermek istemişlerdir. Halkın rağbeti üzerlerine teveccüh etmesin diye kasten, bilerek kendilerini değersiz gösterme çalışması yapmışlardır. Kendilerini perdelerin arkasına saklamışlardır. Övünmek şöyle dursun, zemmedilmekten hoşlanır hale gelmeye başlamışlar, zemmedilmeye çanak tutacak işler yapmışlardır. Kendilerini ömürlerinin sonuna kadar saklamışlar; sevapları kaçmasın, ibadetin fazileti azalmasın diye söylememeye, sezdirmemeye, bildirmemeye çalışmışlardır.

Mesela *rahmetullâhi aleyh* Ömer Nasuhi Bilmen Hocamız'ın İstanbul Müftüsü, Diyanet İşleri Başkanı olduğunu herkes bilir de, bizim tarikatımızda ihvan olduğunu kim bilir?! Çok az insan bilir, bilmezler. Neden? Mübarek saklamıştır. Korktuğundan mı saklamıştır? Hayır. Belki korkmuştur ama Allah'tan korkmuştur, riya olur diye korkmuştur. O yüzden saklamıştır. “Bu bir gizli iştir, özel hayata ait, kuluyla Mevlâsı arasında bir meseledir.” diye ketmetmiştir, saklamıştır. Ben de bilmiyordum, büyüklerimden duyunca hayret ettim. Meşâyihimizin halifelerinden İstanbul Müftülüğü yapmış olan başka bir zât-ı muhteremin

yanında yetişmekteyken ona intisap etmiş ama kimse bilmiyor. Ben şimdi vefat ettiği için açıklıyorum. Ruhu şâd olsun.

“İmâm-ı Âzam ve Tasavvuf” konusunu anlatırken ne yapacağız, nasıl bir şekilde anlatacağız diye düşünmek gerekiyor. Tasavvufu anlatacağız, ondan sonra da İmâm-ı Âzam hazretlerinin kitaplarda yazılan evsafına, şemâiline, özel hayatına ait bilgileri ortaya döküceğiz. Sonra sonucun ne olduğuna herkes kendisi karar versin. Tabii, karar durumu şudur diye biz de söyleyebiliriz.

b. Tasavvuf Nedir?

Tasavvuf nedir? Tasavvuf İslâmî ilimlerin en şerefli sidir. Bir ilmin şerefi, muhtevasının ve konusunun şerefiyle mütenasiptir. Madem ki tasavvufun hedefi, konusu mârifetullahtır, Allah'ı bilmektir, o halde tasavvuf eşref-i ulûm-ı İslâmîye'dir. En şerefli ilimdir.

Tasavvufun üzerinde alimler çok tarifler yapmışlar. Bir tasavvuf kitabında; “Falanca zât-ı muhterem kitabında, tasavvufun iki bin kadar tarifini toplamış.” diyor. Ben o kitabı henüz görmedim ama o nakli okudum. O kitabı da merak ettim, bakalım nasıl tarifler

yapılmış diye. İki bin tane tarif toplamış. Her tarif kim bilir bir çiçek gibi, bir buket gibi birbirinden güzel noktalara temas ediyordur. Muhakkak her alimin tarifi de, görüşü de kıymetlidir.

Tasavvuf nefsi ve iradeyi terbiye etmektedir; güzel ahlâka sahip olmaktır; âmâl-i sâlihayı usulünce zahirî ve batınî şartlarına uygun olarak eda etmektir.

Tasavvuf İslâm'ın özüdür, imanın icabıdır, sonucudur, tezahürüdür. İslâm'ın görünen halidir. Tabii Peygamber Efendimiz zamanından bizim zamanımıza kadar 14 asır geçtiği için de İslâm, dünyanın dört beş kıtasına yayılmış olduğundan, her beldenin insanların zevkleri, neşeleri, örfleri, adetleri ve kültür seviyeleri farklı olduğundan tasavvufun uygulama bâbında Mısır'daki görünüşü ile Horasan'daki görünüşü, Yemen'deki, Anadolu'daki, Balkanlar'daki, Cezayir'deki, Tunus'taki görünüşü arasında farklılıklar, farklı görüntüler olabilir. "O halde bunun aslı esası nedir?" diyecek olursak; tasavvuf esas itibarıyla "kâl ilmi değil hâl ilmi"dir. "Kâl" söz, "hâl" de insanın fiilî durumu demektir. Ta-

savvuf laf değil, iştir. Nazariyat değil yaşayışın, uygulamanın kendisidir. Sadece ilim değil, ilmi tatbik etmek, ilmiyle âmil olmaktır.

İnsan Kur'ân-ı Kerîm'in bize emrettiği haller ile hallenecek; Resûlullah Efendimiz'in ahlâkıyla ahlâklanacak. Zaten o;

كَانَ خُلُقُهُ الْقُرْآنَ

Kâne hulukuhû'l-Kur'ân.

“Kur'ân-ı Kerîm'in mücessem, müşahhas örneğidir.”¹

Tasavvuf tam Kur'an ehli olmaktır; sünnet-i seniyyeye tam uyan müslüman olmaktır; eksiksiz müslüman olmaktır. Tabii eksiksiz olması bahis konusu olunca; tam müslüman olmak, Kur'ân-ı Kerîm'e tam uymak, Resûlullah'a tam uymak bahis konusu olunca mutlaka ve mutlaka, şeksiz şüphesiz Kur'an ve sünnet-i seniyye bilgisiyle iç içe olmak gerekir. Büyük evliyâullahın, büyük sûfîlerin hayatları

¹ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, VI, 91, 163, 216, hadis no: 24645, 25341, 25855; Buhârî, *el-Edebü'l-müfred*, s. 115, hadis no: 308; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat*, I, 30, hadis no: 72; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, II, 154, hadis no: 1428.

incelenir, menâkıpları okunursa, hepsinin hadis, ulûm-u Kur'âniye, tefsir ve fıkıh sahasında çok emek sarfetmiş ve dinin özünü, mahiyetini ve esrarını derinlemesine yutmuş, kavramış, hazmetmiş insanlar oldukları görülür.

Onun için evliyâullahtan bir zât-ı muhterem, "*Mettahazallahu veliyyen câhilâ ve let-tehaza leallemahû.*" "Allah cahil bir velî edinmemiştir. Bir cahili dost edinmez, velî yapmaz. Eğer ahlâkını sever, lütfeder onun da evliyâullahından olmasını isterse, mutlaka öğretir." demiştir. Cahil olmaz arif olur, dinin özünü bilir, Kur'ân-ı Kerîm'i, Resûlullah'ın sünnet-i seniyyesini ve yolunu bilir, onu en iyi uygulayan insan olur. Demek ki tasavvuf, aslında Kur'an yoludur, Resûlullah'ın yoludur.

Tasavvuf Kur'ân-ı Kerîm'in yolu ise nereden çıkıyor? Bakacak olursak, tasavvufun konularının başında mârifetullah, aşkullah ve muhabbetullah gelir. Yunus Emre'nin şiirlerine bakın, Mevlânâ hazretlerinin eserlerine bakın, hep muhabbetullah. Eşrefoğlu ne diyor?

Balığın canını suda diridir,

İlâhî balığı gölden ayırma.²

Balık sudan çıkarsa ölür, yaşayamaz. Beni de seni sevmekten, senin yolundan ayırma. Balık sudan çıktığı zaman boğulduğu gibi, ben senden, senin sevginden ayrılırsam mahvolurum.

*Tabakâtü's-sûfiyye'*de Serî es-Sakatî hazretlerinin hayatını, eserlerini ve sözlerini okumaya başladık. Serî es-Sakatî hazretleri orada;

“Yâ Rabbi! Eğer beni bir hatamdan dolayı cezalandıracaksan, senden perdelenmeyle cezalandırma. Seni müşâhededen mahrum olmakla cezalandırma. Başka neyle olursa olsun onu lütfen yapma.” diye dua etmiş.³ Bütün mutasavvıfların müşterek vasfı, Allah'ı bilmek ve o bilgileri nispetinde aşka ve muhabbete gark olmak; aşkullah ve muhabbetullah ile yaşamak. Bu hususta delil nedir?

Âyet-i kerîmelerde Bedir harbi münasebetiyle bildiriliyor ki:

² *Eşrefoğlu Rûmî Dîvânı*, s. 374.

³ Sülemî, *Tabakâtü's-sûfiyye*, s. 51.

مِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الدُّنْيَا وَمِنْكُمْ مَنْ يُرِيدُ الآخِرَةَ

*Minküm men yürîdü'd-dünyâ ve minküm men yürîdü'l-âhireh.*⁴

“Ey Resûlullah’ın ashâbı! Sizden bir kısmınız dünyayı istiyordu, bir kısmınız âhireti istiyordu.”

Bir kısmı “Kureyş kervanını vuralım, yolunu keselim, mallarını ganimet olarak alalım. Kâfirin malı mü’mine ganimettir, onu alalım.” diyordu. Ama bir kısmı malda ve dünyalıkta değildi. “Allahu Teâlâ hazretlerinin rızası neyse onu yapalım. Savaşmak emrolunmuş, savaşalım. Kâfir yenik düşsün, küfür silinsin.” diye düşünüyordu.

Yine hac münasebetiyle inen âyet-i kerîmelerde buyuruluyor ki:

فَمِنَ النَّاسِ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا وَمَا لَهُ
فِي الآخِرَةِ مِنْ خَلَقٍ

Fe-mine'n-nâsi men yekûlü: Rabbenâ, Âtinâ fi'd-dünyâ ve mâ lehû fi'l-âhirati min halâk.

⁴ 3/Âl-i İmrân, 152.

“İnsanların bir kısmı ‘*Rabbenâ, âtinâ, fi’d-dünyâ*’ diye dua ederler. Ama âhirette onların hiç bir nasibi yoktur.⁵ Sadece dünyalık peşindedirler. Makbul olan,

وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي
الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ

“*Rabbenâ, âtinâ fi’d-dünyâ haseneten ve fi’l-âhireti haseneten ve gına azâbe’n-nar* şeklinde dua etmektir.”⁶ diye devam ediyor. Âyet-i kerîmelerde anlatıldığına göre insanlardan mü’min olanlar var, kâfir olanlar var. Münafık olanlar da âyet-i kerîmelerle ifade edilmiş. Onlar da esas itibariyle ikisinin arasında, durumuna göre, kâh o taraftan, kâh bu taraftan sayılabilecek bir hale sahipler. Ama bir de bazılarından bahsediliyor ki: يُرِيدُونَ *Yurîdûne vecchêhû*. “Allahu Teâlâ hazretlerinin vech-i pâkini isterler, zâtını murad ederler.”⁷ Mesela Kehf sûresinde:

⁵ 2/Bakara, 201.

⁶ 2/Bakara, 200.

⁷ 6/En’âm, 52; 18/Kehf, 28.

وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدَاةِ
وَالْعَشِيِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ تُرِيدُ
زِينَةَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَلَا تَطَّعْ مَنْ أَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ
ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوَاهُ وَكَانَ أَمْرُهُ فُرُطًا

*Vasbir nefseke meallezîne yed'ûne rab-
behum bi'l-gadâti ve'l-aşıyyi yurîdûne vec-
hehû ve lâ ta'du aynâke anhüm turîdu zîne-
te'l-hayâti'd-dünyâ ve lâ tuti' men aġfelnâ
kalbehû an zikrinâ ve'ttebe'a hevâhu ve
kâne emruhû furutâ.*⁸ buyurulmaktadır.

Peygamber Efendimiz'e ehl-i dünya, ehl-i kibir ve ehl-i ucube iltifat etmemesi, onların tekliflerine itibar buyurmaması, gece gündüz Rabbine dua edip, Rabbinin vech-i pâkini murad edenlerle beraber, Allah yolunda ibadet

⁸ 18/Kehf, 28. "Sabah akşam rızâsını dileyerek Rablerine yalvaranlarla beraber candan sabret. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan (fakir mü'minlerden) ayırma (onları göz ardı etme). Kalbini bizi anmaktan gafil bıraktığımız; kendi 'hevâsına/arzu ve hevesine' uyan ve işi (hep emirlerimize karşı isyan ve) taşkınlık olan kimseye de itaat etme!"

ve taatte sabr u sebat etmesini tavsiye ediyor. Anlaşılıyor ki sırf Allahu Teâlâ hazretlerinin zât-ı pâkine olan bağlılıklarından, sevgilerinden, muhabbetlerinden, gece gündüz Rablerine niyaz ve tazarru halinde olan ve Allah'ın bu sebepten onları çok sevdiği bir zümre de var. Demek ki Ashâb-ı Suffe ve sahâbe-i kirâmın ileri gelenleri bu zümreden. Efendimiz'e de; "Onlarla beraber ol, onların yanında bulun, öbür tarafın teklifine aldırma, onlar ayrı meclis istiyorlar, bu fukarayı hor ve hakir görüyorlar ama bunların gönlü zengin, bunlar Allahın sevgili kulları, ötekilerin teklifleri boş ve temelsizdir, onlara uyma." denildiğine göre bunlar en yüksek.

Allahu Teâlâ hazretlerinin bilinmesi ve sevilmesi; tasavvufun bir konusu bu.

Tezkiye-i nefis: İnsanoğlunun içinde nefis denilen bir varlık var. Bu varlık,

إِنَّ النَّفْسَ لَأَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ إِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي

Inne'n-nefse le-emmâretun bi's-sûi illâ mâ rahime rabbî.

"Alah Teala hazretlerinin lütfedip müstesnâ kıldığı, yardım eyleyip de vartalara

düşürmediği kimseler müstesnâ, nefis insanlara kötü şeyleri çok çok emredip, kötülüklerle teşvik edip, hatalara sürükleyen bir varlık.”⁹ Bu âyet-i kerîmeden alıp bu durumdaki nefse, “nefs-i emmâre” demişler. Kötülüğü emreden ama çok emreden, ikide birde içerdense, “şunu yap, şunu yap, şunu yap” diye vesvese ve tahrik ile, arzularını göndererek tazyik eden, insanı baskı altında tutan nefis.

Şimdi bu nefis için “ego”, “ben” ve “self” diyorlar... Allahu Teâlâ hazretleri bunun terbiye edilmesi gerektiğini emretmiş, Kur’ân-ı Kerîm de işaret buyurmuş.

قَدْ أَفْلَحَ مَنْ زَكَّاهَا

*Kad efleha men zekkâhâ.*¹⁰

âyet-i kerîmesi ve daha başka âyet-i kerîmelerde emredilmiş. Bu nefsin terbiyesi ayıplardan, kötülüklerden arındırılması, hizaya getirilmesi, düzen altına alınması ve derece derece terbiye edilmesi, yükseltilmesi farz; farz-ı ayn. Herkesin bunu mutlaka yapması

⁹ 12/Yusuf, 53.

¹⁰ 91/Şems, 9. “O (nefsi)ni (günahlardan) tertemiz yapan, muhakkak kurtulup umduğuna ermiştir.”

lâzım. İbni Âbidîn kitabında bunu açıkça beyan etmiş. Zaten bilinen bir şey. Üzerinde münakaşa bahis konusu olmayan kesin bir şey. Tasavvufun işlerinden birisi bu.

c. Tasfiye-i Kalp

Tasfiye-i kalp: Kalp et parçası değil, o et parçasına tevdî edilmiş bir hakikat-ı mâneviyedir. Biz ona gönül diyoruz, insanın gönlünün de sâfîleştirilmesi lâzım. Şairin birisi;

Sür gider ağıârı dilden tâ tecellî ede hak.

Padişah konmaz saraya, hâne mâmur olmadan.

demiş. Çok güzel bir beyittir. Büyüklerimiz de daima bununla istişhad eder, söylerler. Bu beyti biz de seviyoruz.

“Yabancıları, mâsivallâhı, gayrullâhı, fâni, boş düşünce ve hedefleri gönlünden çıkar, dışarıya at. Gönül evinde onlar bulunmasın. Ev güzel olmazsa, mâmur olmazsa padişah gelip de öyle bir virâneye konmaz.” Nasıl zamanın padişahı bir yerden bir yere seyahat etse, bir beldeye gelse, o beldenin en güzel konağına sarayına misafir ederlerse

veya birisine misafir olacaksa, nasıl evi temiz silip süpürüp, çöpten, tozdan, topraktan arındırırlarsa, eğer gönlüne Allahu Teâlâ hazretlerinin tecellîlerinin yağmasını, inmesini, gelmesini istersen sen de orayı temizleyeceksin. Kalbin de temizlenmesi lâzım. Yabancı gayeler, yabancı düşünceler, yabancı fikirler, muvakkat düşünceler, fâni âleme ait basit zevkler, hedefler kalpten çıkacak. İnsanın kalbi sâfîleşecek, temizlenecek. Peygamber Efendimiz,

“Bir insan bir günah işlediği zaman, kalbinde, gönlünde bir siyah leke meydana gelir. Bir günah daha işlerse bir leke daha meydana gelir. Her günah işlemede lekeler artar. Neticede kalp kararır.”¹¹ buyuruyor. Ayna gibi olduğunu düşünsek bile, üstünde leke dolu olan bir ayna görüntü vermez. Silip temizlenmesi lâzım. Bazen bu lekeler o kadar çoğalır ki kalp ölür, bazen taş gibi olur, bazen

¹¹ Rivayetin peygamberimize âit oluşu ile alakalı bir nakle rastlanmadı. Fakat bu söz İbni Mes'ûd'a âittir. İbni Mes'ûd *radiyallâhu anh'* dan nakledilen bu söz için bk. İbni Ebî Şeybe, VI, 159, hadis no: 30322; Beyhakî, *Şuabü'l-îmân*, V, 400, hadis no: 7204.

taştan da katı olur. Taşın bile güzeli vardır ama kalbin böylesi taştan da fenadır. Sahibi de; *أُولَئِكَ كَالْأَنْعَامِ بَلْ هُمْ أَضَلُّ* “Ülâike ke’l-en’âmi

belhüm edal” “Hayvanlar gibi hatta hayvanlardan daha da aşağı düşmüş olur.”¹² Bu kalbin temizlenmesi, cilalanması, pasının silinmesi lâzım. Bu da yine tasavvufun işlerinden birisi.

Tehzîb-i ahlâk: Ahlâkın güzelleştirilmesi, kötü huyların atılması, iyi huyların alınması lâzım. İnsanları toplum içinde faydalı eleman haline getiren güzel ahlâkıdır. Zararlı eleman haline düşüren ise kötü ahlâkıdır.

*أَكْثَرُ مَا يُدْخِلُ النَّاسَ الْجَنَّةَ تَقْوَى اللَّهِ وَحُسْنُ
الْخُلُقِ*

Ekseru mâ yudhilu’n-nâse’l-cennete takva’llâhi ve husnü’l-huluk.

¹² 7/A’râf, 179.

“İnsanların ekseriyetle cennete girme sebebi güzel huydur.”¹³ Cehenneme düşmelerinin sebebi de ekseriyetle kötü huydur. Tabii imanlı bile olsa “*Lâ ilâhe illa’llah*” diyen insanlardan pek çoğu kötü huylarından ve yaptıkları kötü amellerden dolayı cezasını çekmek üzere bir miktar cehenneme girecek. Demek ki kötü huy insanı cehenneme düşürebiliyor, amellerini heba edebiliyor.

إِنَّ الْحَسَدَ يَأْكُلُ الْحَسَنَاتِ كَمَا تَأْكُلُ النَّارُ
الْحَطَبَ

*İnne’l-hasede ye’külü’l-hasenâti kemâ te’külü’n-naru’l-hatabe*¹⁴ hadîs-i şerîfi bir misaldir.

Haset duygusu insanın iyiliklerinin yok olmasına, yanıp bitip kül olmasına sebep oluyor. Onun için ahlâkın düzeltilmesi, güzelleştirilmesi lâzım.

¹³ Ebû Hüreyre *radiyallâhu anh*’den nakledilen hadis için bk. Tirmizî, “Birr”, 62, hadis no: 2004; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 442, hadis no: 9694.

¹⁴ Ebû Hüreyre *radiyallâhu anh*’den nakledilen hadis için bk. Ebû Dâvûd, “Edeb”, 52, hadis no: 4903.

Biliyoruz ki insanın bir zahiri, bir batını; bir içi, bir de dışı var. Biz insanın dışına bakmayız. Peygamber Efendimiz de öyle buyuyor:

“Allah sizin cisimlerinize, vücutlarınıza, zahirinize, suretlerinize bakmaz. Kalbinize, gönlünüze, niyetinize, amel-i sâlihanıza bakar.”¹⁵ Biz de bir insan ne kadar iyi giyimli olursa olsun, mesela gelse kızımıza talip olsa, tabii giyinip gelecek, damat, süslenecek, giyinecek öyle gelecek. Ama biz onun dış şekline bakmayız, araştırırız. “Bu adam neyin nesi? Nereden mezun? Nasıl bir insan? Arkadaşları nasıl? Ahlâkı nasıl? Dürüst ve temiz bir aileden mi?” diye araştırıyoruz. Ahlâkı güzel mi diye içini araştırıyoruz. Kız ararken de öyle, “falanca kız güzelmiş” diye hemen almıyoruz. Hatta Peygamber Efendimiz’in nasihatı, tavsiyesi var:

“Güzelliği için alınmaz, malı için alınmaz, soyu sopu, asaleti yüksek diye alınmaz.

¹⁵ Ebû Hüreyre *radiyallâhu anh'*den nakledilen hadis için bk. Müslim, “Birr”, 33-34; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 284, 539, hadis no: 7814, 10973.

Kız dindarlığı için alınır.”¹⁶ “Dindar mı? Takva ehli mi?” diye bakılır.

Hız. Ömer geceleyin teftiş için dolaşıyor, bir hanenin önünden geçerken, anne kıza sesleniyor;

“Sütün içine biraz su kat, güğümün ya da bakracın içine biraz su karıştır.”

“Anne! Emîrülmü’minîn Hz. Ömer, ‘sütlerinize su katmayın’ diye ferman etmemiş miydi?” diyor.

“Canım şimdi Ömer nereden bilecek evin içinde olanı? Sen dediğimi yap.”

“Hz. Ömer bilmez ama Allah görmüyor mu anne?” diyor kız.

Allah Hz. Ömer’i de getirmiş nasip etmiş, o da dışarıdan bu sözleri duyuyor. Sonra Hz. Ömer o evi tespit ediyor; falanca sokakta filanca ev. Ertesi gün gidiyor, evin kızını gelin olarak kendi evladına istiyor.¹⁷ Neden? Kızda

¹⁶ Ebû Hüreyre *radiyallâhu anh*’den nakledilen hadis için bk. Buhârî, “Nikâh”, 16; Müslim, “Radâ’”, 53.

¹⁷ Hz. Ömer oğlu Âsım ile evlendirdi. Ümmü Âsım isimli kızları oldu. Ümmü Âsım, Abdülaziz b. Mervan ile evlendi. Bu evlilikten de Ömer b. Abdülaziz dün-

Allah korkusunu gördüğü için. Kızın yüzünü görmedi, halini bilmiyor; topal mı, kör mü, çirkin mi, uzun mu, kara mı, kuru mu, kısa mı, sarışın mı, esmer mi, mavi gözlü mü? Bilmiyor ama mâdemki Allah'ın gördüğünü bilen, o şuura ermiş bir kız, onu evladına istiyor. O evlattan hayırlı evlatlar zuhura geliyor. Ömer b. Abdülaziz'in ninesi bu.¹⁸ İşte öyle helal süt emmiş, helal yolla beslenmiş insanların evlatları da iyi oluyor. Biz bile insanların sadece dışına bakmayız. Getirip kasmıza oturtmayız. Ahlâkını araştırırız. Hırsız mı, arsız mı, yüz­süz mü, edepsiz mi, terbiyesiz mi? Yüzü istediği kadar güzel olsun, giyimi güzel olsun, bir adam kalleşe, ayyaşsa, kötü huyluysa onu kasanın başına oturtmayız, evladımıza eş yapmayız, arkadaşlığımızı keseriz. Değil mi? İşte her şeyin bir zahiri bir batını var. Dış görünüş itibariyle Allah'ın emretmiş olduğu ibadetlerin de bir zahiri bir de batını var.

yaya geldi. Bk. İbni Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 70, 252-254; İbnü'l-Cevzî, *Sıfetü's-safve*, II, 203-204; IV, 441.

¹⁸ İbni Asâkir, *Târîhu Dımaşk*, 70, 252-254; İbnü'l-Cevzî, *Sıfetü's-safve*, II, 203-204.

Namazın dışındaki farzları var, içindeki farzları var. İnsan abdest alacak, setr-i avreti olacak, hadesten, necasetten tahareti vesaire... Dış şartlar yerine gelecek ama Allahu Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de, **إِنَّمَا يَتَقَبَّلُ**

اللَّهُ مِنَ الْمُتَّقِينَ *Innemâ yetekabbellullahu mine'l-muttekin*¹⁹ buyuruyor. Demek ki Allah herkesin ibadetlerini kabul etmiyor. Ancak müttakî olanların ibadetlerini kabul ediyor. Takva dış şart değildir, iç şarttır. Dıştan görünmez, kalbe ait bir husustur. Demek ki ibadetin kabul olması için iç şarta ihtiyaç varmış.

Peygamber Efendimiz bir hadîs-i şerîfte, “Nice oruç tutan insan vardır ki akşama aç ve susuz kalmaktan başka bir kârı yoktur.”²⁰

¹⁹ 5/Mâide, 27. “Allah, ancak kendisinin emrine uyan/karşı gelmekten sakınanlardan (kurbanı) kabul eder.”

²⁰ Ebû Hüreyre *radıyallâhu anh*'den nakledilen hadis için bk. İbni Mâce, “Sıyâm”, 21, hadis no: 1690; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 373, 441, hadis no: 8843, 9683; Dârimi, “Rikâk”, 12, hadis no: 2720; Nesâî, *es-Sünenü'l-kübrâ*, II, 239, 256, hadis no: 3249, 3333; İbni Huzeyme, III, 242, hadis no:

buyuruyor. Neden? Orucun mânevî şartlarını koruyamamış, riayet etmemiş; gıybet etmiş, harama bakmış, yalan söylemiş, iftira etmiş... Orucun sevabını kaçırmış. Akşama aç ve susuz kalmaktan başka bir kârı yok. “Nice geceleri kalkıp namaz kılan insan vardır ki sabaha yorgunluktan, uykusuz kalmaktan başka eline bir şey geçmemiştir.”²¹ Neden? Namaz kılmıştır ama mânevî şartlarına riayet etmemiştir. Hadîs-i şerîf bunlar. “Nice Kur’an okuyan insan vardır ki Kur’ân-ı Kerîm hançeresinden gönlüne inmemiştir.”²² O Kur’an okur, Kur’an ona lanet eder.

1997; Ebû Ya’lâ, *el-Müsned*, XI, 429, hadis no: 6551; İbni Hibbân, VIII, 257, hadis no: 3481; Hâkim, I, 596, hadis no: 1571. Hadisin metni ve tercümesi şöyledir: رب قائم حظه من قيامه السهر ورب صائم حظه من صيامه الجوع والعطش “Nice gece namazına kalkan kişi vardır fakat namaz kılışından aldığı pay uykusuz kalmasıdır. Nice oruç tutan vardır ki tuttuğu orucundan elde ettiği pay aç ve susuz kalmasıdır.”

²¹ Bk. Bir önceki dipnot.

²² Ebû Saîd el-Hudrî *radıyallâhu anh*’den nakledilen hadis için bk. Buhârî, “Enbiyâ”, 9; “Tevhîd”, 23; Müslim, “Zekât”, 143.

رُبَّ تَالٍ (قَارِيءٍ) لِلْقُرْآنِ وَالْقُرْآنُ يَلْعَنُهُ

*Rubbe tâlin li'l-Kur'âni ve'l-Kur'ânu yel'anühû.*²³

Kur'an, "Allah senin cezanı versin." diye lanet ediyor. Kur'ân-ı Kerîm'in lanetine müstehak durumunda olabiliyor.

Oruç böyle, namaz böyle, hac böyle... İnsan refes, cidal ve füsûk ile yani kötü ahlâk ile, çekişme, çatışma ve didişme ile hacce-derse haccı kabul olmuyor.

d. Fıkhın İki Çeşidi

Demek ki ibadetlerin bir zahir şartları varmış, bir batın şartları varmış. Onu anlatmaya çalışıyorum. Sözümü buradan şuraya getireceğim: Fıkhın da bu bakımdan çeşidi iki tanedir.

1. Fıkh-ı zâhir. Fıkhın zahire ait ahkâmı, bölümü.

²³ Bu rivayetin Enes b. Mâlik *radıyallâhu anhümâ'*nın sözü olduğu belirtilmiştir. Fakat aslî hadis kaynaklarımızda bulamadık. Bk. Âlûsî, *Rûhu'l-meânî*, III, 79; Gazâlî, *İhyâ*, I, 274; Kuraşî, Abdurrahman b. Ali, *et-Tezkira fi'l-va'z*, s. 81.

2. İlm-i fıkhın batına ait şartları anlatan bölümü.

Bir insan namaz kılariken abdest aldığı gibi huşû içinde namaz kılmaya da dikkat edecek. Oruç tutarken yemek ve içmekten kesildiği gibi kötü huylardan, gıybetten, dedikodudan kesilmeye de dikkat edecek. Hacca gittiği gibi helal mal ile gitmiş bile olsa cidal, refes ve füsûk gibi âyet-i kerîmede bildirilenleri yapmamaya dikkat edecek. Yani her amelin mânevî şartlarını bilecek, zahirî şartlarını da, batınî şartlarını da yerine getirmeye gayret edecek.

Şimdi İmâm-ı Âzam Efendimiz'e geliyoruz.

Tabii insan tasavvuf ilminin gösterdiği istikâmette tam ve has bir müslüman olmak için çalıştı, amellerinin zahirine de, batınına da dikkat etti, kalbine ve kalıbına önem verdi, içini pâk eyledi, düşüncelerini, ahlâkını ve ihlasını güzel eyledi. Bu işin sonucu ne olur? Bu işin sonucu Allah'ın sevdiği kul olmak mertebesine nail olmaktır. En yüksek mertebe de Allah'ın sevdiği kul olmaktır. Allah sevdiği zaman kullarına da sevdirebilir, mahlukâtına da

sevdirir.²⁴ Kuşlar da sever, böcekler, develer, kuzular da sever. Yalnız imansızlar sevmez. Kendi nursuzlukları ve kabiliyetsizlikleri dolayısıyla mü'min-i kâmilî imansızlar sevmez, zayıflar veya münafıklar sevmez. Bu da bir kanundur. Hz. Âdem'den zamanımıza kadar peygamberlerin de hasımları, düşmanları olmuştur. Hatta onları öldürenler, taşa tutanlar olmuştur. Onlara çeşitli ezalar, cefalar yappanlar olmuştur. Allah'ın sevgili kulu olduğu belli ama nursuz insanlara onların sevgisi nasip olmamıştır. Onlar sevmez, mü'minler sever, arifler sever, iyi insanlar sever. Mücevherin kıymetini kuyumcu bildiği için yine iyiler sever. Kötüler sevmeyebilir. Onun için bir insanın dostlarının olması normal olduğu kadar, bir mü'min-i kâmilin düşmanlarının olması da çok normaldir, hatta zarurîdir. Evliyâullahın birisinin yanında;

“Bu adamın hiç düşmanı yok.” demişler.
Kaşlarını çatmış;

²⁴ Ebû Hüreyre *radiyallâhu anh'*den nakledilen hadis için bk. Buhârî, “Bed'ü'l-halk”, 6; “Edeb”, 41; “Tevhîd”, 33; Müslim, “Birr”, 157; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, II, 267, 341, 413, hadis no: 7614, 8481, 9341.

“Öyleyse o adam münafık” demiş. Hiç düşmanı olmayan adam münafık. Demek ki herkese yağ çekiyor; kötüye de “eyvallah” diyor, iyiye de...

İyi insan kötünün karşısına çıkar. Bunu altını çizerek söylüyorum. İyi ahlâk sahibi olan insan nasıl insandır? Çiğner, çiğnenir ama hakkı tutar kaldırır. Hak’tan yana olur. Hakk’ı destekler. Cenâb-ı Hakk’ın rızasını kazanmak için cümle cihan halkıyla düşman bile olur. İleri mi konuşuyorum? Değil. Şehrinde Hz. İbrahim’i seven bir insan var mıydı? Ekseriyet puta tapıyorlardı, sevmiyorlardı. O da hepsiyle mücadele bayrağını açmıştı. “Ben sizin bu putlarınızın hepsinin hakkından geleceğim, parça parça edeceğim.”²⁵ diye de yiğitçe, erkekçe, mertçe, açıkça söylüyordu ve yaptı. Putları da parçaladı. Onlar ne yaptılar? Düşman oldular, öldürmeye çalıştılar, yakmaya çalıştılar.

Bir insanın dostlarının olması normal, düşmanlarının olması da normal. Hele mev-

²⁵ 21/Enbiyâ, 57; Hz. İbrahim ile ilgili âyetler için bk. 2/Bakara, 124-136; 6/En’âm, 74-83; 21/Enbiyâ, 51-69; 37/Sâffât, 83-109.

zuumuz İmâm-ı Âzam mevzuu olunca, bu biraz daha önemli olduğundan, altını üç defa, beş defa çizerek söylüyorum. Bir insanın düşmanları olabilir. İmâm-ı Âzam Efendimiz en büyük imamımızdır ama büyüklüğü nispetinde de bir sürü hasımları ve düşmanları vardır. Olacak tabii. Bir insan hakkı söyledi mi, dokuz köyden kovarlar. Yer bulamaz, nerede kalacağını bilemez. Evliyâullahtan öyle insanlar var ki taşlanmışlar. Buldukları beldelerde kalamamışlar. Başka yerlere gitmek zorunda kalmışlardır. Mühim olan Allah'ın, meleklerin, iyilerin sevmesidir ama ötekiler imtihandır, olur. Peygamberlerin dahi başına gelir. Bir insan, insanlara faydalı olur, Allah'ın sevgilisi olur. Ne kadar kamil, ne kadar hoş, ne kadar güzel bir insan olduğunu anlayan anlar. Ondan sonra da maddî mânevî ikramlara erer, evliyâ olur, kerâmetler üzerinde zahir olur.

“Kurb-u nevâfil” hadisi diye bir hadîs-i şerîf vardır. “Bir kul bana farz olan ibadetleri yapmaktan daha sevimli birşey yapmış olmaz. Namaz kılar, oruç tutar. Ben memnun ve razı olurum ama farzların yanında bir de fazladan olarak sevap kazanayım diye nevafil dediği-

miz ibadetleri yapar, aşkından, muhabbetinden, sevgisinden. لَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالنَّوَافِلِ

Lâ yezâlu abdî yetekarrebu ileyye bi'n-nevâfil. "Kul bana bu güzel ibadetler, taatler, zikirler, namazlar, oruçlarla yaklaşımaya devam eder durur. Nihayet ben o kulumu severim, sevdiğim zaman da gören gözü, işiten kulağı, söyleyen dili, tutan eli, yürüyen ayağı olurum. Benimle görür, benimle işitir, benimle söyler, benden söyler, benimle tutar, benimle gider."²⁶ diye bildiriliyor. Allah bu noktaya getirir. O zaman çölde Allah ona rızık ihsan eder, havalarda uçurur. Tay-yi mekân, keşf-i kulûb nasip eder. Çeşitli kerâmetler zahir olur ama onlar kerâmetlere iltifat etmezler. Kerâmetler Allah'ın ikramâtıdır ama onların gayesi değildir. Onların gayesi Allah'ın rızasıdır. Kerâmet ikramât demek, ikram demek. Allah'ın ikramıdır. Onlar o ikramları aldıkça havfullah ve haşyetullah yönünden durumları daha da artar, bo-

²⁶ Ebû Hüreyre *radiyallâhu anh'*den nakledilen rivayet için bk. Buhârî, "Rikâk", 38; İbni Hibbân, II, 58, hadis no: 347.

yunları daha çok bükülür, “estağfirullah, ben bir nâçiz kulum, hiçim” derler.

Hatta Serî es-Sakatî hazretleri diyor ki;

“Kendimi bütün insanlarla mukayese ediyorum. Hiçbirisine bir üstünlüğüm olmadığını görüyorum, kendimi hepsinden aşağı görüyorum.”

“Muhanneslerden, nâmertlerden de mi aşağı görüyorsunuz?” diyorlar.

“Onlardan da aşağı görüyorum.” diyor.²⁷

İmâm-ı Rabbânî hazretleri de, “Bütün insanlardan kendimi aşağı görüyorum.” demiş. Mahcup. “Allah’a layıkıyla ibadet edemedim.” diye düşünüyor. Tevazuyla böyle söylüyor ama mübarek zâtlar. Bunları İmâm-ı Âzam’ın durumunu anlatmak bakımından yeri gelince söyleyeceğim de onun için anlatıyorum. Allah’ın ikramları üzerlerinde zahir olur. Ordular olmadan Allah onları takviye eder. Çarşıda, pazarda çalışmasa bile rızkını gönderir. Meryem validemizin ibadet mahalline, o mevsimde yetişmesi mümkün olmayan mey-

²⁷ Sülemî, *Tabakâtü’s-sûfiyye*, s. 49-50.

velerin, gıdaların gelmesi gibi... Kur'ân-ı Kerîm'de var.

كُلَّمَا دَخَلَ عَلَيْهَا زَكَرِيَّا الْمِحْرَابَ وَجَدَ عِنْدَهَا
رِزْقًا قَالَ يَا مَرْيَمُ أَنَّى لَكِ هَذَا قَالَتْ هُوَ مِنْ عِنْدِ اللَّهِ
إِنَّ اللَّهَ يَرْزُقُ مَنْ يَشَاءُ بِغَيْرِ حِسَابٍ

*Küllemâ de hale aleyhâ Zekeriyâ'l-
mihrâbe vecede indehâ rızkâ. Kâle yâ Mer-
yemü ennâ leki hazâ. Kâlet hüve min indil-
lah, innallâhe yertzuku men yeşâu bi-gayr-i
hisâb.*

“Allah dilediği kulları, sevdiği kulları böyle hesaba sığmaz, akıl almaz şekilde rızıklara erdirir.”²⁸ diyor.

İnsan Allah'ın sevdiği kul oldu mu böyle olur. Yeryüzünde Allah'ın halifesi olur. Kendisine Hilâfet-i Kübrâ nasip olur. Tabii bunları herkes bilmez ama söylemek gerektiği için

²⁸ 3/Âl-i İmrân, 37. “Zekeriya, ne zaman (mâbette Meryem'in bulunduğu) mihrâba/odaya girdiyse, onun yanında bir yiyecek buldu. 'Ey Meryem! Bu sana nereden (geliyor)?' dedi. O da: 'Bu Allah katındandır.' dedi. Şüphe yok ki Allah, dilediği kimseye hesapsız rızık verendir.”

kısa da olsa, birkaç kelimeyle de olsa söylememiz gerekiyor. Tabii Allah'ın sevgili kulu olmak şereflerin en yükseğidir. Şerefli kul olarak, eşref kul olarak, insan-ı kâmil olarak yaşarlar. Bunlar Ümmet-i Muhammed'in direkleridir. Bunlar var oldukça kıyamet kopmaz. Yeryüzünde "Allah Allah..." diyen hakiki sevgili kullar oldukça, Allah onların başına kıyameti koparmaz. Hem kendileri rahat ederler, hem ümmet onların varlıklarından, ilimlerinden irfanlarından istifade ederler. Tepeden tırnağa hayırlı insanlar haline gelirler. Böyle insanlar tepeden tırnağa nur, tepeden tırnağa feyiz, tepeden tırnağa hayır, menfaat ve fayda haline gelir.

Gelelim İmâm-ı Âzam Efendimiz hazretlerine:

İmâm-ı Âzam Efendimiz'i çağıyla ve etrafıyla tanımak lâzım. Bir insanı iyi anlamak için çevresini, muhitini, o devrin şartlarını bilmek icap eder. Çünkü tasavvufta esas olan etrafındaki insanlara en faydalı olan işi yapmaya geçmektir. Evliyâullah büyüklerimiz bazen nafile ibadeti bile bir kenara bırakmış, insanların ihtiyacı olan işlere koşmuşlar, hiz-

mete koşmuşlardır. İnsanlara, mahlukâta hizmetin Allah indinde makbul olduğunu bildikleri için neye ihtiyaç varsa onu yapmışlardır.

İlim yolunda yürüyen insanların yolu olan hakikî tasavvufta cafcac ve gösteriş yoktur. Dıştan bakanın hemen anlayacağı hokkabazlık gibi şeyler yoktur. Onlar kerâmeti bile sevmezler. Onun için bir mübarek zât, "*Men azhara keramâtihi fehüve müddein. Ve men zahara aleyhi'l-keramâtü fehüve veliyyün.*" "Kim kerâmet göstermeye, kerâmetfuruşluğa kalkışırsa o palavracıdır. Kimin üzerinde Allah'ın lütfu olarak kerâmetler zahir oluyorsa hakiki velî odur." diyor. Bastığı yerde bereket olur, gittiği yerde hoşluk olur, sözü tesir eder, bakışı kimyadır, bazen bir sözü ile bir insanın doğru yola, hidayete ermesine vesile olur.

Üzerinde kerâmetler zahir oluyor, Allah'ın ikramı, tamam bu hakikî velî. Kerâmet iddiasına, kerâmetfuruşluğa kalkan ise hatalıdır, demişler. Büyükler insanlardan pek ayrı olmamayı insanlar arasına katılmayı, onlara hizmet etmeyi, mütevazi olmayı, hali sakla-

mayı esas almışlardır. Onun için bizim yolumuzda, büyüklerimizden öğrendiğimiz, sizin de duyduğunuz mesele nedir? İnsan dağ başında, mağaranın içinde, savmaada, tekkede, hücrede veya halvette ibadet edebilir. Asıl, cemiyetin, cemaatin içinde, halk ile muhtelit iken, karışmış durumda iken imanını koruyabilmek, sürdürebilmek esastır. Onun için buna, "Halk içinde Hakk'la olmak" ya da "halvet der encümen" derler.

رِجَالٌ لَا تُلْهِهِمْ تِجَارَةٌ وَلَا بَيْعٌ عَنْ ذِكْرِ اللَّهِ وَإِقَامِ
الصَّلَاةِ وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ يَخَافُونَ يَوْمًا تَتَقَلَّبُ فِيهِ
الْقُلُوبُ وَالْأَبْصَارُ

*Ricalün lâ tülhîhim ticâratün ve lâ bey'ün an zikri'llâhi ve ikâmi's-salâti ve îtâi'z-zekâti yehâfûne yevmen tetekallebu fîhi'l-kulûbu ve'l-ebâr.*²⁹

²⁹ 24/Nûr, 37. "(İşte) nice adamlar (var)dır ki onları ne ticaret ne de alış veriş, Allah'ı anmaktan, namazı dosdoğru kılmaktan, zekâtı vermekten alıkoyar. Onlar, (dehşetinden) kalplerin ve gözlerin hâlden hâle geçeceği bir günden korkarlar."

âyet-i kerîmesinde işaret edildiği üzere halkın içindedir ama gönlü Hakk'ladır. Eli iştendir ama gönlü bilişte yani Cenâb-ı Hakk'tadır. Eli kârdadır ama gönlü yârdadır, hakikî mahbub olan Allahu Teâlâ hazretlerindedir. O'na dikkat etmişler, gösterişten de kaçınmışlardır.

Mesela bizim büyüklerimiz için "Onlar özel formalara ve üniformalara da pek rağbet etmemişler, halkın giyimiyle giyinmişlerdir. Medrese talebesi kıyafetiyle dolaşmışlardır." diye naklederler. Tarikatta bu bir meşreptir, bir neşedir, bir zevktir, bir görüştür. Buna da dikkatinizi çekmek istiyorum. Bazı insanların dış görünüşünden sûfî olduğunu anlayamazsın. Neden? Anlaşılmamayı kendisi istemiştir; giyiminde, kuşamında hiçbir farklılık bırakmamıştır. Sessiz sedasız "Allah bilsin başkasının bilmesine lüzum yok." gibi bir hava içinde gezinmiştir. "Halk içinde Hakk'la olmak" prensibi ile gönlü Cenâb-ı Hakk'la olduğu halde dış görünüşü itibariyle avâm-ı nâstan görünmektir.

Bir de helal lokma çok mühim olduğundan, haram lokmayı yiyenin ibadetleri taatleri kabul olmadığından, evliyâullahın çoğu bir

meslek ittihaz etmiş, el emeği ile geçinmeyi esas almışlardır. Kimisi bezzaz (manifaturacı), kimisi kasaptır, kimisi attardır, kimisi sakatî... Seri es-Sakatî küçük, ufak tefek hırdat satan, belki eskici, belki değersiz şeyleri satan bir insan. Neden her birisi bir meslek ihtiyar etmiştir? Bizler de kimseye yük olmayalım, kendi elimizin emeğiyle geçineyim, helal lokma yiyelim diye. Onun için tasavvufun tariflerinden birisi de “Yâr olup bâr olmamak”tır.

e. Tasavvuf Yar Olmaktır

Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır

Gül-i gülzâr olup hâr olmamaktır.³⁰

Tasavvuf yâr olmaktır, dost olmaktır, insanlarla iyi geçinmektir.

“Tasavvuf yâr olup bâr olmamaktır.”

Yâr olmaktır, dost olmaktır, insanlarla iyi geçinmektir, onları sevmektir, onlara yardım etmektir. Sırtlarına binmemektir, sülük gibi kanlarını emmemektir. Onlardan faydalanmaya, menfaat cehdine çalışmamaktır. Yâr

³⁰ İzahı ile birlikte metnin tamamı için bk. Eraydın, *Tasavvuf ve Tarikatler*, s. 568-573.

olmak bâr olmamak; yük olmamak. Dost olacak ama kimseye yük olmayacak. Gül bahçesinin gülü olacak ama diken olmayacak, sağa sola batmayacak; böyle tarif etmişler.

İşte tasavvufun yüksek seviyesi, üst tabakası, gerçeği böyledir. Riyâdan kaçınmışlar, ihlâsı esas almışlar, gösteriştenden uzak durmuşlardır. Helal lokma yemeye çalışmışlardır. Nefislerini terbiye etmişler, ahlâklarını güzelleştirmişlerdir. Mârifetullah'a ermişlerdir. İbadet ve itaatle ömürlerini geçirmişler, Allah'ın ikramına ermişlerdir. Tasavvuf bu.

Peki tasavvuf ne zaman başladı?

Tasavvuf Hz. Âdem *aleyhisselâm* ile başlamıştır. Bütün peygamberler insanlara tasavvufu, ihlâsı, gerçek Müslümanlığı anlatmışlardır. Peygamber Efendimiz de ekmel şartlar ile en kâmil şekilde tasavvufu anlatmıştır.

Tasavvuf Efendimiz'dir; Efendimiz'in hayatıdır, yaşayışıdır, zühdüdür, verâsıdır, takvâsıdır, cömertliğidir, güzel ahlâkıdır.

Onun için mutasavvıflar Peygamber Efendimiz'i *üsve-i hasene*, *numûne-i imtisâl* almışlardır. Kendilerini ona benzemeye çalışmışlardır. Efendimiz'e en çok benzeyen, en iyi mutasavvıftır. Efendimiz'e en az benze-

yen, sünnetten en çok uzaklaşan, tasavvuftan o kadar uzak insan demektir. Günümüz insanların çoğu madem ki Resûlullah'tan uzaktır, sünnet-i seniyye'den uzaktır, madem ki bid'atlere dalmışlardır, o halde tasavvuftan da uzaktırlar. Tasavvufun en büyük, en güzel örneklerini önce Peygamber Efendimiz'in hayatında sonra sahabesinde görürüz, ashâb-ı suffa'da görürüz.

Peygamber Efendimiz'in günlerce karnına taş bağladığını, evinde aylarca yemek pişmediğini, nice zamanını oruçlu geçirdiğini biliyoruz. Parasız olduğundan değil cömertliğinden, eline gelen parayı ve imkânı akşama bırakmadığından, yığınla gelse sofraya örtüsünü yayıp da üstüne yığsalar, altınları ganimetleri hemen dağıttığından, yarına bir şey saklamadığından cömertliğinden, ahlâkının güzelliğinden dolayıdır. Hakkı kabul etmesi, Cenâb-ı Hakk'ın emrine tam imtisal etmesi, ihlâsı, vesaire noktasından Efendimiz örnektir, sahabe-i kirâm örnektir. Sahabe-i kirâmdan sonra İmâm-ı Âzam Efendimiz'in tabakası, o devre geliyor; ashabı görenlerin, tâbiîn'in tabakası geliyor. Onların çoğunun meşrebi, ha-

yatları mutasavvıfânedir, tasavvuf erbâbının örnek alacağı insanlardır.

Tasavvuf, tarihi tersine çalıştırmıyor. Ötekiler yedinci sekizinci asırdaki mutasavvıfa uyacak değil.

Herkes kime uyuyor?

Resûlullah'a, Kur'an-ı Kerîm'e, Resûlullah'ın yolunda gidenlere uyuyor. O halde tasavvufun gelişi, istikameti Resûlullah'tan asrımıza doğrudur; asrımızdan geriye doğru gitmez. Asrımızın insanını onlara benzetmeye çalışmak, eğmek, bükmeğ değıldir. Onu anlayacağız. Ondan sonra tasavvufun ne olduğunu anlayacağız.

Onun için Hz. Ali Efendimiz'in bir sözü nakledilir, ansiklopedilerin başına geçmiştir. Diyor ki Hz. Ali *radıyallahu anh* Efendimiz;

لا يعرف الحق بالرجال اعرف الحق تعرف اهله

Lâ ta'rifi'l-hakka bi'r-ricâl i'rifi'l-hakka ta'rif ehlehû. "Hakk'ı adamlara bakarak öğrenmeye çalışma!"

"Filanca adam şöyle dedi, falanca adam böyle dedi."

Olmaz!

l'rifi'l-hakka ta'rif ehlehû. “Önce hakkın ne olduğunu bir öğren. O zaman kimin hakşinas, hak ehli, hak adamı olduğunu; kimin iyi, kimin kötü olduğunu anlayabilirsin.”

Yoksa, “Falanca adam büyük kavukludur, uzun sakallıdır, hoca cübbelidir, uzun boyludur etrafında adamı çoktur, o öyle dedi, böyle olsun.”

Hayır, olmaz!

Sen önce hakkı öğren; bakalım doğruyu mu söylüyor, hakkı mı söylüyor. O zaman ona tâbi olursun.

Mutasavvıfların örneği; sûfîlerin, sûfiye tabakasının örneği Peygamber Efendimiz'dir. Hepimizin örneği odur. En iyi müslüman olmak için örnek almak üzere çırpındığımız insanlar, Peygamber Efendimiz'den sonra sahabe-i kirâmıdır. Çünkü Resûlullah'ın medresesinden yetişmiş mübareklerdir. İslam'ı en iyi onlar bilirler. Onların hayatlarını okumamız, öğrenmemiz lazım.

Ondan sonra *sümme'l-lezîne yelûnehum* ondan sonra gelen tebe-i tâbiîndir.

Bu İmâm-ı Âzamlar tabakasıdır. Ondan sonraki asırlarda da, zamanımızda da, kıya-

mete kadar da elbette Allah'ın iyi kulları mevcut olacak.

Lâ tezâlû tâîfetün min ümmetî zâhirîne ale'l-hakkı tâ tekume's-sâati. “Kıyamet kopuncaya kadar bu dinin sahibi olan, bu dine hizmet eden bir mübarek taife daima mevcut olacaktır.”

Her asırda muhakkak evliyâullah olacaktır. Hakkı söyleyen insanlar mutlaka vardır. Hakkı tutan, hakkı destekleyen insanlar vardır.

Allah bizi onlardan eylesin, onlarla beraber eylesin, onlardan ayırmasın. Numune olsun diye Allah mutlaka kâfirlerin içinde bir evliyâ peyda eder. Yine imtihan şartları yerine gelsin diye mü'minlerin içinde bir münafık hâsıl eder.

Peygamber Efendimiz'in karşısında Ebû Cehil olduğu gibi; her devirde, her asırda, iyi insan, kötü insan yan yana bulunur. İnsanlar imtihanda; iyiyi anlayacak, iyi insana tâbi olacak, kötüyü teşhis edecek, kötüden yakasını kurtaracak.

Bu tariflerimizin üzerine İmâm-ı Âzam Efendimiz hazretlerinin haline gelem. Bu tariflere göre işin künhüne mahiyetine ruhu-

na nüfuz edip bakacak olursak İmâm-ı Âzam Efendimiz, en büyük mutasavvıflardan biridir.

İmâm-ı Âzam Efendimiz *zü'l-cenâheyn fi'z-zâhiri ve'l-bâtın*, zahir ve batın ilimlerinde en ileri gitmiş mübareklerden biridir.

Neden?

Hem ilmi vardır hem takvâsı vardır. Hem ilmi vardır hem ilmi ile amel olmuştur. Hem gündüzleri ilim tadrîs etmiştir hem de geceleri yatsı abdestiyle sabah namazı kılmıştır, senelerini böyle geçirmiştir.

Ömründe 55 defa haccettiği ifade ediliyor. Vaktini en güzel tarzda geçirmiştir.

Peki niye ticaretle meşgul olmuş? Ticaretle meşgul olmasaydı?!

Ticaretle meşgul olmak, evliyâullahın bir kolunun neşesidir, zevkidir, tercihidir.

Çünkü *et-tâciru's-saduku'l-lemîn* "Doğru sözlü, güvenilir bir tüccar Arş-ı âla'nın gölgesinde şehitlerle, peygamberlerle haşr olacak." diye hadîs-i şerîf vardır.

Ticaret önemlidir. *el-Kâsibu habîbullah*. "Elinin kesbiyle, kazancıyla çalışıp geçimini temin eden Allah'ın sevgili kuludur." diye hadîs-i şerîfler vardır. "Bir beldede ihtiyaç olan malları başka yerden alıp celbedip bura-

da piyasaya arz eden kimse” hakkında dualar vardır. Bu büyük zâtlar ticareti aynı zamanda, “Arş-ı âlâ’nın gölgesinde gölgelendirecek Allah’ın sevdiği bir yol, Allah’ın sevgili kulu olmanın bir yolu olarak” gördükleri için özellikle tercih etmişlerdir.

Dünya sevgisinden tercih etmemişlerdir, özellikle tercih etmişlerdir.

Nitekim İmâm-ı Âzam’la görüşmüş, onun talebeleri meyanında sayılabilecek olan Abdullah b. Mübarek hazretlerinin hayatını okuduğumuz zaman görüyoruz ki mübarek, zamanını üçlü bir periyotla geçirmiş.

1. Bir sene hacca gidermiş; Horasan’dan kalkacak hacca gidecek, dönecek. Dinlene dinlene, merhale merhale gidecek ve dönecek. Bir senesi hacca geçermiş.
2. Bir sene cihada gelirmiş; bizim Anadolu’da, Tarsus’ta vesaire cihat edermiş. Mübarekler buraların fütuhâtında çalışmış.
3. Bir sene de cihada gidermiş; tabi Tarsus’a kadar gelecek, düşmanlarla çarpışacak dönecek. Bir sene de ticaret yaparmış.

Hac sevap, bir; cihat sevap, iki; ticaret sevap, üç. Onun için ticaret yapıyor. Cihada da gitse, hacca da gitse, ticaretle de meşgul olsa; bütün bu işleri yaparken daima ilimle irfanla, ilmi neşretmekle meşgul olurlarmış. Hiçbir zamanı boş geçirmezlermiş.

Menkıbelerini anlatayım; İslâm ordusu ile gayrimüslimlerin ordusu karşılaşıyor, mübâriz istiyor; bir tanesi çıkıyor, zırhlı bir gayrimüslim, bahadır;

“Bana yan bakacak, karşıma çıkacak, karşımda duracak bir er, bir silahşör var mı” diye er diliyor.

İslâm ordusundan çıkan birkaç kişiyi yeniyor. Nihayet bu haydudun, azmanın karşısına yüzü peçeli biri çıkıyor. Çarpışıyor, çok usta bir kimse olduğu anlaşılıyor ama kim olduğu belli değil, yüzü peçeli çarpışıyor, kâfiri katlediyor. Ondan sonra karşısına bir başka azman geliyor, onunla çarpışıyor, onu da katlediyor. Ordu ayağa kalkıyor; iki tarafta herkes heyecanla mübârizlerin cihadını seyrediyor. Saflar tutulmuş, bir kişi daha geliyor, onu da katlediyor. Artık karşısına kimse çıkamıyor. “Önüne geleni deviren çok usta

bir silahşör.” diye artık karşısına kimse çıkmıyor. Herkes etrafına toplanıyor;

“Mübarek sen kimsin, yüzün peçeli, tanıyamıyoruz.” diye soruyorlar, ses yok.

Bir tanesi dayanamıyor, elini uzatıyor, peçeyi kaldırıyor. Bakıyor ki Abdullah b. Mübarek hazretleri.

Abdullah b. Mübarek büyük hadis âlimi. İmâm-ı Âzam'ın bir çok menâkıbını kitaplarında onun ağzından, rivayetinden duyduğumuz ahbabı, talebesi. Mutasavvıf sûfîlerden, sûfiye taifesinden, aynı zamanda ticaretle meşgul olmuş bir mübarek.

Muhterem kardeşlerim!

Onların ticaret yapmaları işte bundan dolayı.

İmâm-ı Âzam'ın hayatı, ahlâkı, tasavvufî yönü ile ilgili gördüğüm bazı taraflarına biraz da kısaltarak temas etmek istiyorum.

f. İmamı Azam'ın Ehlibeyte Büyük Saygısı

İmâm-ı Âzam Efendimiz cesur bir insandır; hakkı söylemekte hiç fütur göstermemiş, tereddüt etmemiştir. Peygamber *sallallahu aleyhi ve sellem* Efendimiz'in Ehl-i Beytine

büyük saygı göstermiştir. Çünkü o devirde Ehl-i Beyte büyük haksızlık yapıyordu.

Emevîler Abdullah b. Zübeyr *radiyallahu anh*'ı şehit ettikten sonra Mekke'yi topa tuttular, Kâbe'yi mancınıkla taşa tuttular. Mübarek Hz. Aişe validemizin yeğeni olur aynı zamanda. Babası sahabe, kendisi sahabe. Onu şehit ettiler, İmam Hz. Hasan'ı Hz. Hüseyin efendilerimizi şehit ettiler, Peygamber *sallallahu aleyhi vesellem* Efendimiz'in mübarek evlatlarını, torunlarını şehit ettiler.

İktidar hırsından, halk onlara “Peygamber'in torunudur, evladıdır.” diye teveccüh ettiği için ellerinden iktidar kaçacak diye şehit ettiler. Çoluk çocuklarıyla hanımlarıyla kundaktaki bebekleriyle Kербela faciası oldu. Mekke taşa tutuldu, Kabe-i Müşerrefe mancınıkla taşa tutuldu. Emevîler bunu yaptılar. Sonra ettiklerini buldular. Onların karşısında bu zulme hesap vermek, hesap sormak için iktidara ihtilal yoluyla gelmiş olan Abbasîler de aynı zulmü yaptılar. Çünkü iktidarı onlarda bırakmak istemediler. Onlar da aynı zulmü yaptılar, onlar da baskı altında tuttular.

İmâm-ı Âzam Efendimiz daima Peygamber Efendimiz'in Sülâle-i Tâhiresi'ne hürmet göstermiştir.

Muhammed Bâkır hazretlerine bir mesele sorunca cevabında;

“Şöyle buyurun, oturun ben de şöyle oturayım, benim size hürmetin Sahabe-i Kirâm'ın Peygamber Efendimiz'e hürmeti gibidir.” diyor.

“Oturun, size benim hakkımda söylenen şeyler doğru değildir, onu anlatayım.” diyor.

İktidar sahipleri Ehl-i Beyt'e bağlılığını bildikleri için -İmâm-ı Âzam Efendimiz 52 sene kadar Emevîler'in çağına rastlıyor, 18 sene kadar da Abbasîler'in çağına rastlıyor. Ama her devirde ehlullah, Ehl-i Beyt-i Resûlullah tazyik altında, zalimlerin, valilerin tazyiki altında.

Bir defasında kırbaçlanıyor, tazyik ediliyor Hicaz'a gitmek zorunda kalıyor Mekke-i Mükerreme'ye, Medine-i Münevvere'ye ondan sonraki vefatında da Abbasîler'in zamanında kırbaçlanıyor, zehir içiriliyor ve şehit ediliyor. Vefatı böyle oluyor.

Demek ki niye böyle bu ızdırapları çekmiş?

g. İmamı Azam'ın Kendisine Teklif Edilen Yüksek Makamları Kabul Etmeyişi

Seni baş kadı yapacağız, temyiz mahkemesi reisi yapacağız, en yüksek makamı vereceğiz diyorlar, kabul etmiyor.

Niye kabul etmiyor?

Karşı tarafın meşruiyetine inanmış değil. Kendi şöhretinin onlara destek olacağını düşündüğü, vazifenin vebal olacağını düşündüğü için kabul etmiyor ve tazyiki, işkenceyi göze alıyor. Onun kahramanlığını gösteriyor.

Sonra, vicdanını kimseye kiralamamıştır, kimseye esir etmemiştir, bizim için örnektir, Hz. İmâm-ı Âzam Efendimiz bizim için örnektir.

Başını kimsenin önünde eğmemiştir. Yükarıdan gelen tazyiklere hiç kulak vermemiştir. Resûlullah'a, Allah'a ziyadesiyle bağlıydı. Ehl-i Beyt'in sevgisi başına sıkıntılar yağdırdığı haldeki -Bu da bir hadîs-i şerîfte onu sevenlerin başı sıkıntıdan kurtulmaz diye bildiriliyor.- Ömrünün sonuna kadar o yolda devam etmiştir.

İmam Câfer-i Sâdık hazretleriyle muarefesi vardır. Ona bağlılığı, intisabı vardır, hatta rivayet ediliyor; -ben tahkik imkânını bu-

lamadım, bizim gibi üniversite hocası olunca insanın meseleleri kökünden araştırması, ana kaynakları da tahkik etmesi, incelemesi lazım ama zaman darlığından imkan bulamıyoruz- rivayet edilir ki;

“Şu son iki sene olmasaydı Numan helâk olurdu.” buyurmuş.

Câfer-i Sâdık hazretlerinin sohbetinden o kadar istifade etmiş, o kadar memnun kalmış ki onunla olan iki senelik sohbetini böyle dile getirmiş, diye bazı kitaplar yazıyorlar.

Her şeyde hakkı arardı, hakkı bulunca da ona tabi olurdu.

Bir keresinde bir konu kendisine soruldu, cevap verdi:

“Hayır, sahabe-i kirâm zamanında Hz. Ömer Efendimiz bu meselede şöyle hükmetmişti.” diye karşısındaki bir zât ona sahabe kavlini nakletti. -Meseleyi unuttum.- Ondan sonra aradan zaman geçince bir daha yanına geliyor, o meseleyi bir daha soruyor. Mahsus-tan, “Bakalım eski fikrinde mi ısrar edecek, yoksa fikri değişti mi?” diye.

O kendisine söylenen rivayete göre cevap veriyor. Kendi fikrini, sahabe kavlini ve

içtihadını duyunca değiştirmiş. Hakka tabi olmaktan geri durmamış.

Son derece kanaatkâr bir kimseydi. Ticaret yapardı ama ticareti örnek bir ticaretti. Hırslı bir ticaret değildi. Haramdan, şüpheli- den son derece kaçınan bir ticaret anlayışı vardı.

Bir kadın kendisine bir ipekli elbise ge- tirmiş diyor ki;

“Bunu, ihtiyacım var satmak istiyorum, yüz dirheme satıyorum.”

Bir kadına bakıyor, bir elbiseye bakıyor, diyor ki:

“Eh hatun, bu yüz dirhemden daha fazla eder, daha kıymetli bir şey.”

Kendisi alacak ama ötekisi fiyatı vermiş. “Yüz dirhem” diye. “Hayır, daha fazla eder.” diyor.

Kadın diyor ki;

“E öyleyse 200 dirhem ver.”

“Hanım, daha fazla eder.” diyor.

“Madem öyleyse 300 dirhem ver.”

“Daha fazla eder.”

“Öyleyse 400 dirhem ver.”

“Hanım, daha fazla eder.”

“Sen benimle alay mı ediyorsun?” diyor.

100 dirheme vermeye razı olduğu bir ipekli elbise çıktı 400 dirheme.

“Hayır, alay etmiyorum. Bir eksper çağıralım, bu işi bilen bir kimseyi çağıralım.” diyor.

Çağırıyor, kumaşı gösteriyor.

“Bu kaç para eder?”

Adam ölçüyor biçiyor, sağını solunu çeviriyor.

“500 dirhem eder.” Diyor.

Onun üzerine İmâm-ı Âzam Efendimiz 500 dirhemi veriyor, kadından kumaşı alıyor.

Böyle iki tane elbise almış. 21 dirheme veya o zamanın parası neyse. Sonra birisini 20 dirheme satmış. Kârı ile başka bir elbise...

Sonra bir başka arkadaşı gelmiş.

“Bu güzel elbiseymiş, bunu da ben alayım.” diyor.

“Bir dirhem.” diyor.

“Benimle alay mı ediyorsun? Bir dirheme elbise mi olur?”

“İkisini 21 dirheme almıştım, ötekisini 20 dirheme satmıştım. Sen de benim dostumsun, senden kâr alacak değilim. Şimdi bir dirhem kaldı, işte 20 ile 21 arasında bir dirhem var. Al bir dirheme.” diyor.

Gözü tokluğu böyle.

Son derece emanete riayet ederdi. Emanete hıyanet etmezdi. Son derece cömertti. Her Cuma günü anası babası için nice paralar dağıtırdı. Her zaman fakihlere, hocalara nice paralar dağıtırdı.

Malının satışında bir şüpheli satış olduğu zaman o partinin bütün mallarını sattığı rivayet ediliyor. Hepsini tasadduk ettiği rivayet ediliyor.

Bir keresinde bir yünlü elbise satılması gerekmiş. 10 tane, 20 tane, 50 tane... Kaç taneyse ama bir tanesinde özür varmış. Satan memuruna demiş ki:

“Bak burada bir özür var. Bunu söyle ve bunu ucuza ver.”

Ondan sonra da sormuş;

“Ben onu unuttum. Ötekilerinin arasında satıldı.

Bütün o partiden kazanılmış paraların hepsini tasadduk ediyor.

Duymuş ki bir yerin bazı koyunları gasp edilmiş. Onlar getirilmiş, Bağdat'ta satılmış.

Etrafındakilere soruyor:

“Bir koyun normal olarak kaç yıl yaşar?”

“Altı-yedi yıl yaşar.”

Yedi yıl koyun eti yememiş. Belki gasp edilmiş de satılmış koyun eti olur diye. Böyle sakınır ve takvâ, verâ sahibi imiş.

Son derece dindarâne bir ömür geçirmiş.

Küçük yaşta hafızlığı var. Br meseleyi kendilerine sordukları zaman Kur'ân-ı Kerîm'i şöyle kafasından evirir çevirir hükmü ona göre ararmış.

Günde bir defa hatim indirirmiş. Gündüzlerini oruçla, gecelerini namazla geçirirmiş.

Bir ramazanda 60 hatim yaptığı rivayet ediliyor. Demek ki gündüzleri bir, geceleri bir hatim yapıyor.

İlme ve ulemâya son derece izzet ve hürmet ederdi. Talebelerini toplardı, meseleyi ortaya atardı herkesin fikrini, herkesin delilini dinlerdi. Kendisi gerekli yerlerde müdahale ederdi. Böylece on binlerce fıkıh meselesini bir akademi gibi müzakere yoluyla, tek bir şahsa kalmadan tespit etmiş ve bunları talebeleri yazmışlardır, Hanefî fıkının kaynakları olmuştur.

Son derece zeki bir kimseydi. Zekâsının kıvraklığı konusunda çok rivayetler var.

Abdullah b.Mes'ud hazretlerinden, Hz. Ömer Efendimiz'den, Abdullah b. Abbas

Efendimiz'den gelen rivayetlerle bilhassa ilmini takviye etmiştir.

Hacca gittiği Medine-i Münevvere'de, Mekke-i Mükerreme'de bulunduğu zaman oranın büyük alimlerinden istifade etmiş bir kimseydi.

Bütün meselelerini talebeleriyle de o ilim meclislerinde istişare ederek hallederdi ve ondan sonra sonuca varırdı.

Ahlâkı her bakımdan son derece güzeldi.

Bütün bunlardan sonra şu noktaya geliyoruz ki ilmi sadece sözde değildi. Hâli de tam müslümandı, kâlde kalmamış hal sahibi olmuş kimseydi.

Hem ahkâmın zahirine hem de batınına vakıftı ve onun şartlarına riayet ederdi. Dinin direği olan ihlâsa riayet ederdi. Takvânın ileri derecesi olan verâ sahip olduğunu mezhep imamları söylüyorlar, Ahmed b. Hanbel onun dindarlıkta ve verâda eşi emsali olmadığını söylüyor. Başkaları da aynı şekilde söylüyorlar. Cömertliği ve ahlâkının güzelliği naklediyor. Hakka teslimi ve tevazuu dillere destan.

Alacaklısının kapısına gittiği zaman güneşte durmuş kapısının gölgesinde durmamış olduğunu hepimiz duymuşsunuzdur.

“Neden?” diyorlar.

“Bu adamda alacağım var. Gölgesinden bile istifade faiz olur diye...”

Yani borçlusundan herhangi bir şekilde istifade etmiş olmamak için böyle hareket ettiği söyleniliyor.

Bizim Nakşî tarikatinde silsilemizde Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekr-i Sıddîk hazretleri vardır.

Silsileden, ondan sonra ismi İmam Câfer-i Sâdık hazretleri gelir. Ondan sonra Ebu'l-Hasen-i Harakânî, sonra Bâyezîd-i Bistâmî...

Böyle, silsilenin içinde ismi geçen Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir hazretleri takvâda, ilimde ve verâda eşsiz emsalsiz meşhur Hz. Ebû Bekir Efendimiz'in torunu. Onunla görüşmüş.

Muhammed Bakır ve Câfer-i Sâdık efendilerimiz ile görüşmüş.

Câfer-i Sâdık hazretleri de silsilemizde.

İbrahim b. Edhem hazretleri yanından geçiyormuş. Talebeleriyle otururken -

menkıbeye göre-, İbrahim b. Edhem hazretlerine;

“Buyur yâ Seyyidî!” demiş.

Seyyid, Efendim demek. Seyyid kelimesini Araplar herkese kolay kolay kullanmazlar. Asaletli, soylu insanlara seyyid derler. Kelimenin “beyefendi hazretleri” gibi bir mânası var.

“Ey efendim, başımın tâcı, efendim hazretleri buyur!” gibi söz söylemiş.

O da selam vermiş, teşekkür etmiş, durmamış geçmiş.

O o gidince demişler ki;

“Böyle hırpani bir zâta niye efendim diyorsun?”

Niye öyle dedin?

Ona cevabı meşhur kitaplara kaydedilmiş. Diyor ki:

“Biz Allahu Teâlâ hazretlerinin âyetleriyle, Resûlullah’ın hadîs-i şerîfleriyle, sözleriyle meşgul oluyoruz. O bizzat Allah’ın rızasını kazanmak için, bizzat mârifetullahla, Allah’la meşgul oluyor.”

İbrahim b. Edhem hazretlerini metheylemiş.

İbrahim b. Edhem hazretlerini, biliyorsunuz, tâcî tahtı bırakıp mânevî işaretlerle bu takvâ yoluna girmiş büyüklerden. Kendi elinin emeğiyle gündüz çalışır, akşam çalıştıklarıyla kazandıklarını kaldıkları medresedeki, salmadaki veya handaki arkadaşlarına getirir tassadduk edermiş. Böyle geçinirmiş. Nice menkıbe var. Allah şefaatlerine nâil eylesin.

Hülasa olarak şunu söyleyebiliriz ki: İslâmî ilimlerin asırlar içinde tekâmülü vardır, her ilmin bir gelişmesi vardır. Mesela hadis ilmi ilk önce Peygamber Efendimiz'den dinlenmiştir, ondan sonra alimler kayda geçmişlerdir. Bazıları yazmışlardır. “Sahabeden bazı kimseler hadîs-i şerîfleri yazarlardı.” diye rivayetler var. Sonra bu sahabeden *rıdvanullahi aleyhim ecmaîn*- hadîs-i şerîfler alınmıştır. Kimden alınmışsa alındığı insana göre eserler meydana getirilmiştir, müsnedler meydana getirilmiştir.

Ondan sonra bunların fıkıh bölümlerine göre taksimatı yapılmıştır. Hangi sahabeden gelirse gelsin belli konular belli yerlerde toplanmıştır. Ondan sonra meşhur hadis kitapları yazılıp ortaya çıkmıştır. İmam Mâlik'in, İmam

Buhârî'nin, vesairenin kitapları ortaya çıkmıştır.

Hadis ilminde böyle bir gelişme var, tefsir ilminde böyle bir gelişme var, fıkıh ilminde de, diğer ilimlerde de böyle gelişmeler vardır. Bu ilimlerin hepsi aslında Peygamber Efendimiz'de mevcuttu. Peygamber Efendimiz en büyük müfessir, en büyük muhaddis, en büyük fakih, en büyük âbid en büyük sofi, hangi ilimi düşünecek olursak her bakımdan en büyüğü idi.

Ondan sonra asırlar geçtikçe bu ilimler ihtisas dalları olarak ayrılmaya başlamışlardır. Ağaç dipten bir kök olarak çıkıp da sonra çeşitli dallara ayrıldığı gibi ayrılmışlardır, biz bütün ilimleri hepsini birden öğrenmek zorlaştığından her insan bir ilim dalında ihtisas yapmaya başlamıştır.

Bugün de mesela adama "doktor" diyoruz gidiyoruz, kapısını çalıyoruz, "Midem çok fena halde ağrıyor, aman doktor bir ilaç, çare, bir muayene et." diyoruz.

"Özür dilerim, maalesef ben onu bilmem. Ben kalp doktoruyum." diyor.

Mesela mideden anlamıyor veya “Şurada bir kaşıntı var.” Diyorsun. “Ben cildiyece değilim.” diyor. “Ben dahiliyeciyim...”

Anlamıyor. İşte “Boğazımda bir şey var.” diyorsun.

“Ben şuyum, bunu anlamam.” diyor.

Bunu da tabii karşılıyor. Her ilmin bir mütehassısı var diye daha da hoşumuza gidiyor.

Peygamber Efendimiz’de bütün ilimler vardı, sahabe-i kirâm da ondan ilimleri almışlardır.

Sahabe-i kirâmdan sonra tâbîîn zamanında ilimler ayrılmaya başlamıştır. İmâm-ı Âzam Efendimiz bu ilimlerden İlm-i Kelâm’ı iyice hazmetmiş, öğrenmiş, eser vermiş. Bu konuda fıkıh eseri ve öbür eserleri büyük ölçüde İlm-i Kelâm mevzularına mütealliktir. Mârifetullah, Allah’ı bilmek konusundaki edeb-i şer’iyyeyi incelemiş ve sonuçlarını oraya yazmıştır.

Sonuçtur onlar; uzun bir kültürün, çalışmanın, ilmin, emeğin mahsulüdür.

İlm-i Kelâm’a yani mârifetullaha, akaide derin vukufu vardır.

Ondan sonra fıkhı çok beğenmiş. İnsanlara en lüzumlu, en faydalı ilim o olduğunu öğrendiği için bütün ağırlığını oraya vermiştir. Fıkhın zahirinde de batınında da, amellerin kabul olmasının sebepleri nelerse onları anlatmakta da son derece ileri bir mertebeye varmıştır.

Demek ki; fıkıh-ı zahir, fıkıh-ı batın, hem alimliği hem mutasavvıflığı ihtiva ediyor. Böyle büyük alimlerden, silsilelerimizde ismi geçen büyük alimlerden el almıştır, feyz almıştır, onlardan istifade etmiştir. Yine silsilelerimizde isimleri olan büyüklere feyz vermiştir. Onlar ona intisap etmişlerdir. Tasavvuf erbabı olup da ona intisap eden silsileleri onar onar insanlar vardır. Demek ki ilimlerin dallara ayrılma zamanında yaşamış bir insan olduğu için bütün bilgilerle meşgul olduğunu görüyoruz.

Bu arada tasavvuf ilmiyle, tasavvuf konularını da bütün mânasıyla derinliğiyle hazmetmiş, ahlâkını en güzel mertebeye çıkarmış, nefsinin en iyi şekilde terbiye etmiş, mârifetullahın en yüksek derecesine varmış olduğunu görüyoruz.

Kerametleri de var.

Kadının çocuğu İmâm-ı Âzam'ın meclisine gidiyor ve orada ilim öğreniyor da çıraklık yapmıyor, para kazanamıyor.

İmâm-ı Âzam'ın karşısına dikilmiş;

“Yahu, sen benim çocuğumun yakasını bırak. Ben dul bir kadınıam. Evimizin başka geçimi yok. Bu çocuğun yakasını bırak gitsin de çıraklık yapsın, eve para getirsin.” deyince;

“Kadın, sen çocuğunu buradan almaya çalışma, ben senin ihtiyacını karşılarım. Çocuk burada tereyağ ile fıstıkla bal yemeyi öğreniyor.” demiş.

“Tereyağ ile fıstıkla bal yemeyi öğreniyor...”

Aradan zaman geçiyor, uzun yıllar geçiyor. Bir zaman sonra o talebe, İmam Ebû Yusuf, Harun-u Reşîd'in meclisinde otururken halife emrediyor. İkramlar geliyor; fıstık var, bal var, tereyağı var...

Harun-u Reşîd;

“Hocam, buyur ye afiyet olsun. Bu yemekler her zaman bana bile verilmiyor. Çok güzel yemekler...” deyince, İmam Ebû Yusuf gülmüş.

“Niye güldün?” demiş.

“Hocam, ben daha kendisine talebe olarak devam ederken anama böyle söylemişti onun için güldüm.”

“Çocuk burada tereyağıyla, bademle, fıstıkla bal yemeyi öğreniyor.” Dedi.

İstikbale ait çocuğun ne olacağını keşf yoluyla gördüğünü gösteriyor.

Nitekim abdest alan bir kimseyi de abdest alırken şöyle seyretmişte, abdestinde bir kusuru var, söylemiyor.

“Evladım, ananın babanın hukukuna riayet et, gönlünü al.” diyor.

Meğer annesine babasına âsî bir evlatmış.

Böyle keşif keramet sahibi olmuş.

Rüyasında Allahu Teâlâ hazretlerini görmüş, nice nice defalar. -Bunlar acaba gördümü görmedi mi, denilir, ben pek uzun boylu işin içine girmek istemiyorum ama rivayetleri sağlam olanlarından ve delillerin hiç kimsenin itiraz edemeyeceği cinslerinden bahsederek yürümek istiyorum ama rüyasında Resûlullah efendimizi defaatle görmüş.

Allahu Teâlâ hazretlerini, sayısını unuttum, nice defalar rüyasında görüp, o şerefle

müşerref olup nice büyük iltifatlara nâil olmuş bir büyüğümüz.

Allahu Teâlâ hazretleri şefaatine nâil eylesin, yolunda daim eylesin, kadr ü kıymetini bilmeyi nasip eylesin, Firdevsi âlâ'da komşu eylesin. Dünyanın ve âhiretin bildiğimiz bilmediğimiz her türlü hayırlarına bizleri nâil eylesin, dünyanın ve âhiretin her türlü şerlerinden bizleri de sizleri de mahfuz eylesin, bizleri de dinde fakih eylesin, hakkı hak olarak görüp ona uymayı nasip eylesin. Batılı batıl görüp ondan korunmayı nasip eylesin. Tazyiklere kulak asmamayı, hak yoldan kafirlerin, münafıkların tazyikiyle dönmemeyi Allah'ın yoluna vefa göstermeyi, sevdiği, razı olduğu kul olarak yaşayıp huzuruna da sevdiği razı olduğu bir kul olarak varmayı nasip eylesin.

Allahu Teâlâ hazretleri bizleri sevdiği kul eylesin. Kur'ân-ı Kerîm ehli eylesin. Ehl-i Sünnet eylesin, Peygamber Efendimiz'in şefaatine nâil eylesin, Peygamber Efendimiz'in ümmetine en güzel tarzda hizmet etmeyi nasip eylesin. Hem Kur'ân-ı Kerîm'in şefaatiyle hem Peygamber Efendimiz'in şefaatiyle âhirette bahtiyarlar zümresine bizi dahil ey-

lesin. Kahrına gazabına, azabına ikabına uğrayanlardan etmesin, cehenneme düşüp yananlardan eylesin. Sıratı yıldırım gibi geçenlerden eylesin. Gününün sıkıntılarına da düşürmesin, Arş-ı âlâ'nın gölgesinde gölgelendirdiği kullarından eylesin.

Kur'an-ı Kerîm'i sadece hatim indirmek suretiyle değil, ahkâmını öğrenip ahkâmına uyarak ömür geçirmek nimetine de bizleri nâil eylesin. Kur'ân-ı Kerîm'i hayatta bize rehber eylesin, kabirde yoldaş eylesin, kıyamette şefaathçi eylesin, sıratı nur eylesin, cennete girmeye vesile eylesin.

Allahu Teâlâ hazretleri dünyanın ve âhîretin bildiğimiz bilmediğimiz her türlü hayırlarını bizlere ihsan eylesin; dünyanın ve âhîretin bildiğimiz bilmediğimiz her türlü şerlerinden bizleri korusun. Cümle geçmişlerimize rahmet eylesin, kabirlerini pür-nûr eylesin. Makamlarını âlâ, derecelerini yüksek eylesin.

Dualarımızı lütfuyla keremiyle en sevdiği kullarının, en sevdiği zamanlarda, en mübarek yerlerde yaptığı dualar gibi kabul eylesin.

Bi-hürmeti habîbihî Muhammedini'l-Mustafâ ve bi-hürmeti nebiyyihi'l-müctebâ ve bi-hürmeti'l-Kur'âni'l-Kerîm ve bi-

hürmeti hatmi'l-Kur'âni'l-Kerîm ve bi-hürmeti esrarı sûreti'l-Fâtîha.

Prof. Dr. Mahmud Es'ad COŞAN

2 Safer 1413 / 02.08.1992

[Bütün KONFERANSLAR'a PDF olarak ulaşmak için tıklayınız.](#)

